

EL TORRENT DE LA FONT DE S'ESPINAL (Escorca, Mallorca)

per Miquel TRIAS ¹ i Gabriel SANTANDREU ¹

Resum

Presentam la topografia, descripció geogràfica i tècnica d'un torrent inèdit si bé que ben conegut de la serra de Tramuntana. El recorregut és entre el puig d'en Galileu i el torrent de Lluc, un dels dos cursos d'aigua que més avall formen el torrent de Pareis. Entre els aspectes a destacar trobam la presència d'un avenc al marge del tàlveg i les construccions hidràuliques relacionades amb les fonts de la capçalera i els conreus de la desembocadura.

Abstract

We present a topography and a geographic and technical description of an unpublished but well-know torrent in the Serra de Tramuntana. This torrent rises on the Puig d'en Galileu and flows into the Torrent de Lluc, one of the two streams which feed into the Torrent de Pareis. Among its noteworthy features are a pothole on the flank of its course and hydraulic constructions associated with the springs at its head and the arable land at its confluence.

Introducció

Des que el 1982 es va crear la Federació Balear d'Espeleologia, els torrents es van considerar com a camp de la seva activitat. Per altra part, des de mitjans dels anys seixanta l'exploració dels torrents de la Serra ha tengut a Mallorca una importància que no creim necessari destacar, i en la qual hem estat pioners a l'Estat. Malgrat tot això no havia aparegut cap article sobre el tema de torrents a les planes d'aquesta publicació. L'interès de la present nota serà, per tant d'encetar el torrentisme a les pàgines d'Endins i, de passada, trencar una llança en favor de la reivindicació de l'exploració dels torrents com a activitat pròpia de la Federació d'Espeleologia. Per ventura, també ajudarem a que qualche torrenter de les noves generacions s'animi a escriure sobre un tema tan interessant i tan oblidat a les planes de les publicacions d'espeleologia.

El torrent que descrivim aquí és curt i amb una part esportiva encara més curta. El que el fa interessant és el territori que travessa, de gran varietat de paisatges: des de les altes penyes grises del puig d'en Galileu, als boscos d'alzines dels voltants d'Escorca, dels secs esquetjars dels límits del clot d'Albarca als marges, canaletes, safarejos i camins de Son Colom i Son Colomé. De fet, és poc més que un itinerari torrenter d'una certa dificultat, amb alguns ràpels, ressalts i desgripades que ens davalla de la possessió d'Escorca al clot d'Albarca per un recorregut inusual. Especialment interessant entre els atractius de la zona és el conjunt de construccions de la hidràulica tradicional. Les fonts de s'Espinal, Sorda, Nova, i Saura; les quilomètriques canaletes per on circulava llur aigua i els safarejos i piques on s'emmagatzemava.

També són de destacar les cavitats càrstiques que trobam als voltants del torrent: l'Era d'Escorca, l'avenc de la font de s'Espinal, l'avenc d'Escorca i l'avenc des Torrent.

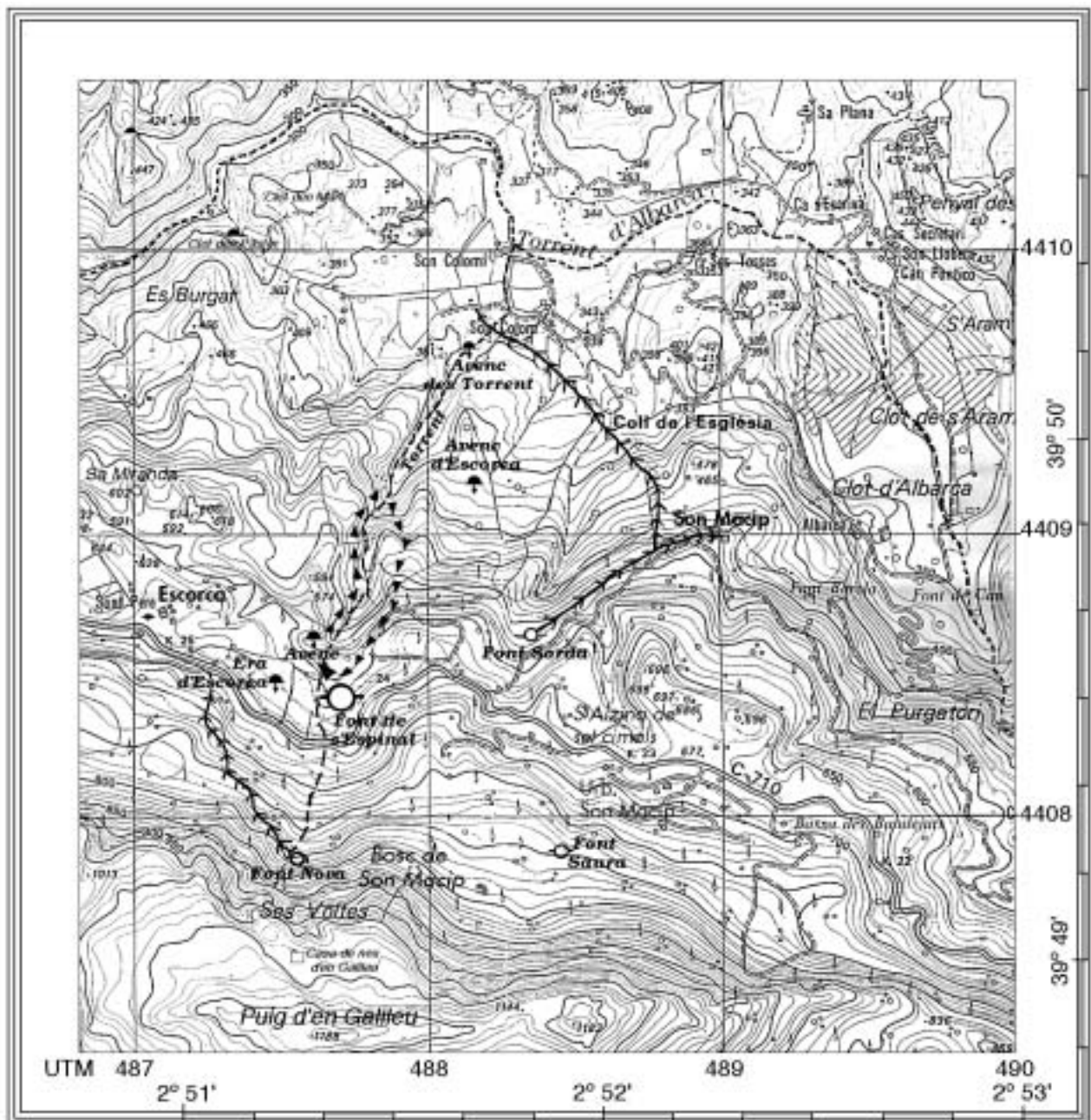
El nostre treball no passa d'esser una breu descripció del torrent i del seu entorn geogràfic amb un capítol dedicat a la progressió pel tàlveg; no tocarem les generalitats de morfologia ni de formació dels torrents. Per a aquests i altres temes generals vos remetim al llibre "Els torrents clàssics..." (TRIAS & RAMON, 1999).



Foto 1: Rapelant el S 11. Superat aquest, el torrent salva alguns graons més per obrir-se definitivament cap al clot d'Albarca.
Foto: G. Santandreu

Photo 1: Abseiling the second S 11. Once beyond this point, except for a few more waterfalls, the torrent opens out towards clot d'Albarca.
Photo: G. Santandreu

¹ Secció d'Espeleologia del Grup Excursionista de Mallorca. Palma.



Descripció geogràfica

Podem considerar que neix al puig d'en Galileu del massís de Maçanella a 1188 m i acaba al torrent de Lluç, on desemboca prop de les cases de Son Colomí a una cota de 310 m. El recorregut que descrivim aquí comença un poc per davall la font de s'Espinal, vora l'antic camí de Lluç a Escorca a 600 m d'altitud. El desnivell de la part esportiva no passa dels 200 m i la longitud projectada no arriba al quilòmetre. Va per un coster de poc pendent, que ocasionalment té algunes timbes on el torrent s'engorja i forma salts. Geològicament les penyes de la capçalera són calcàries massives del Lias de pendent fort; més avall el tàlveg transcorre pels costers del bosc de Son Macip sobre enderrocs de vessant; encara més avall els planers sementers d'Escorca

formats dins materials del Keuper. Poc més avall de la font es troba el contacte entre el Keuper i el Burdigalià. Les roques d'aquest darrer pis són les que permeten, per la seva resistència mecànica, la incisió lineal del tàlveg amb la formació de parets verticals. Per tant, el darrer sector del torrent és l'únic que presenta una llera mínimament enclotada: més amunt de la font, és a dir, fora del sector que en descrivim, és poc marcada; a més no sol dur massa aigua, cosa que deduïm de la presència de rotlos de sitja pràcticament construïts dins el jaç.

Si pujam seguint-ne el curs trobam la font Nova a 800 m d'altitud, font que porta l'aigua als horts d'Escorca per una canaleta; la seva estretíssima mina va ésser encofrada modernament. Més amunt, als peus de les penyes del puig d'en Galileu la llera es fa difusa.



Foto 2: Font de s'Espinal. Davall l'esbaldrec s'hi localitza l'ullal de la font.
Foto: G. Santandreu.

*Photo 2: Font de s'Espinal. Below the break is the source of this spring
Photo: G. Santandreu.*

La direcció del torrent és bàsicament cap al nord. En general té poc rost, la major part del jaç és obert i planer; hi trobam marges abandonats amb ullastres i zones de vegetació espessa. En el recorregut descrit passa dos portells a mode de parets de partió, talment com ho faria un camí o un tirany.

Com hem dit abans, la font de s'Espinal s'obri en terrenys del Triàsic. És als peus d'un esbaldrec. Entre els enderrocs es veu l'ull que normalment brolla poc, sovint és eixuta. Seguint el caixer del nostre torrent i per l'esquerra hi ha una canaleta que se'n duia l'aigua de la font a una pica sota una balma a 50 m més avall, i que és una bona mostra d'hidràulica tradicional.

L'anàlisi de l'aigua de la font, elaborat per un grup alemany (ROIG, 1993), donà els següents resultats: pH. 8.0; duresa total, 267 ppm.; calç, 1.90 mmol/l; carbonat càlcic, 190 ppm; magnesi, 0.80 mmol/l; carbonat magnèsic, 67.2 ppm.

Tret de l'avenc del Torrent les cavitats de la zona han estat ben estudiades en el documentat treball del Grup Espeleològic EST (1986), per tant només parlarem de les més properes a l'itinerari descrit per destacar-ne l'interès i que creim que les fa mereixedores mal·lament només sigui d'una breu visita.

L'era d'Escorca la trobarem al bell mig del semen·ter al costat de la font i és molt interessant per la lle·genda que s'hi situa. En essència ens conta el següent: un capellà duia el combregar a un malalt, va passar per

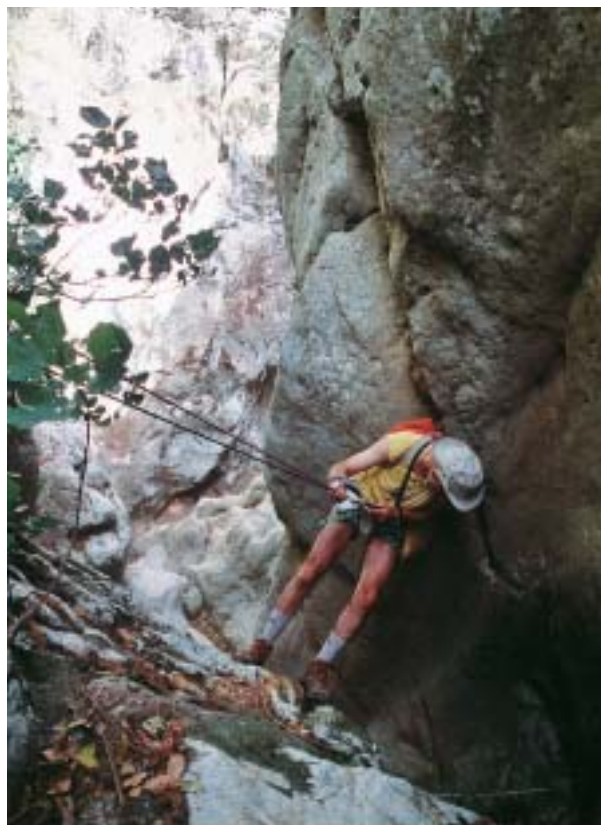


Foto 3: Inici del S 11, a la part més engorjada del torrent.
Foto: G. Santandreu.

*Photo 3: Head of S.11, the narrowest part of the torrent.
Photo. G. Santandreu.*

devora l'era on uns pagesos batién el blat; aquests en comptes de mostrar respecte al Santíssim seguiren amb llur feina i, a més, li feren befa; com a càstig del cel per tal acció, la terra s'obrí, transformant l'era en avenc, estimbant-los fins a l'infern on eternament continuaran fent feina. La llegenda és estesa arreu d'Europa, però la representació literària més coneguda entre nosaltres és la de l'escriptor pollencí Costa i Llobera. Del seu poema hem destriem els passatges més tètrics de tan tràgica llegenda.

- *Avench es malehit
aqueix fondal humit,
y fa més por de nit
que no la forca...
Estrany es el seu nom,
que dura Deu sab com:
L'avench es per tothom
L'era d'Escorca.... -*

- *A l'era's va acostar
pausat el combregar
y el riure y flastomar
no's detenia...
Devant tal avalot
s'atura'l Sacerdot
¡ Horror ! com un gran clot
allá s'obria.*

*Aquest avench obrí
la boca, y engolí
dins la negror sens fi
l'era perduda...
La gent y'l bestiar
s'hi varen estimbar
seguint sense parar
l'aspra batuda.....-*

L'avenc de la font de s'Espinal és a poca distància de la font, a la vora del camí anant cap a Escorca, entre penyes i alzines; una boca gran i una caiguda de 30 m li donen un volum espectacular, un atractiu extra és l'abundància de la criptògama llengua de cero *Asplenium scolopendrium*, al fons del pou, vistable des de la boca. L'avenc des Torrent està situat al marge esquerra del tàlveg, més avall del final de la part esportiva, ja prop de les cases de Son Colom; la seva relació genètica amb el torrent és poc clara, per ventura és un tema que mereixeria un estudi acurat.

Accés

L'accés més còmode i alhora menys complicat, per tal d'arribar a la font de l'Espinal, el localitzam desde les cases i restaurant d'Escorca. Des d'aquest punt hem de tirar carretera avall, en direcció a Lluç, fins trobar a mà esquerra una pista ampla de terra. Agafada aquesta desviació, i quasi immediatament, ens fixarem en un petit portell a una paret a la nostra dreta. Ho superarem i seguirem en direcció a llevant; tot d'una trobarem el camí Vell de Sóller a Lluç.



Foto 4: Rapelant el S 4 vora l'arc on es recolza la canaleta que surt de la font de s'Espinal.
Foto: G. Santandreu.

Photo 4: Abseiling S 4 at the edge of the arch, leaning against which is the channel from the Font de s'Espinal.
Photo: G. Santandreu.

El camí, tot i que en un altre temps fou una important i transitada via de comunicació —de vegades encara podem apreciar algun tram empedrat— entre el poble de la Vall i el santuari de les muntanyes, esdevé a estones perdut dins l'alzinar, cosa que ens obligarà a posar esment en l'itinerari. Una bona referència, és una paret de pedra seca, que delimita uns sementers, i que per anar bé, ens ha d'acompanyar un bon tros quedant a ma dreta.

Uns grans polls, *Popullus nigra*, ressaltant entre les alzines i una pica d'aigua, sovint ben buida, ens senyalen la presència no massa llunyana de la font. Just al darrera hi trobam el porxo de sa Tanca, rústica barraca, recentment rehabilitada.

Des d'aquest mateix indret, podem intuir el jaç del torrent, obert i flanquejat en el seu costat esquerra, per una canaleta de pedra i teula. Amb poc menys de 20 minuts d'agradable passejada, tot seguint el traçat d'aquest vell camí, haurem arribat a una pica amb uns pollanques un poc més avall de la font de s'Espinal, des d'on començarem la travessia del torrent.

Un cop passada la part esportiva i després del salt de 9,5 m sortirem del llit del torrent per la dreta i pujarem cap a un circ de parets altes fent barbacana per tots els costats; d'aquest en sortirem per la dreta i prendrem per amunt fins a situar-nos damunt una esquena entre el nostre torrent i el de la font Sorda, allà hi ha un tirany



Foto 5: Al peus del S 11 al sector més engorjat del torrent.
Foto: G. Santandreu.

Photo 5: At the foot of S 11, the most enclosed section of the torrent.
Photo: G. Santandreu.

que ens menarà al bosc d'alzines; entrant al bosc hi ha una pista ampla que mena a la carretera Lluç—Sóller devers el quilòmetre 23,50. Haurem de deixar la pista després de la primera volta a l'esquerra i prendre un tirany que quasi a nivell ens menarà al punt d'on hem partit. Ens ajudaran a trobar-lo els alts pollancrex que hi creixen.

Descripció tècnica

Davallant des de la font, a 50 m hi ha un salt de 5 m (**S 5**) que es pot desgrimpar fàcilment, aquí el torrent va en direcció nord i passa per un alzinar en companyia de la canaleta que hem esmentat amunt, continuant 18 m més trobam un **S 7**, equipable a un bon arbre a la dreta. Sempre acompanyats per la canaleta arribam tot d'una a un **S 4** que també equipam a un arbre a la dreta. Aquí la canal va per damunt d'una paret que es recolza al salt per mitjà d'un pontet. Devers 25 m més enllà trobam una paret de partió amb un portell per on va la llera; segueix un tobogan de 2,5 m (**T 2,5**) superable sense material i un **S 7** que podem evitar per l'esquerra.

De tot d'una trobam un **S 8** que s'equipa a una roca a la dreta, tot i que l'ancoratge no es gaire fiable; als seus peus hi ha una pica on va a desembocar la canaleta. El torrent continua amb un tobogan de 3 m (**T 3**)

que es pot evitar per la dreta. A continuació ve una zona molt oberta, 70 m de jaç poc rost entre marges i esquetjars. Després d'això trobam un **S 5** evitable per l'esquerra. Aquesta part té algun estret; a continuació trobam un **S 4** que s'equipa a l'esquerra a un arbre. Deixam enrera 25 m sense cap accident digne d'esment fins trobar un gorg amb una mica d'aigua i un toboganet. Llavors ve un altre tros quasi pla i un **S 3,5** desgrimpable. A continuació hi ha 235 m de llera ampla, oberta i sense accidents destacables tret d'algun estret. Aquesta zona s'acaba a una paret travessada pel torrent per un portell; el que ve davant és un jaç engorjat -uns 3 m d'amplada- on trobam els salts més interessants -per no dir els únics- de tot el torrent. Comencen amb un **S 7,5** dominat per una alzina molt tombada, on podem instal·lar el ràpel; després hi ha un escaló de 2,5 m desgrimpable; aquest escaló, l'anterior el següent són bons exemples de salts formats per roques caigudes que han modificat el perfil del tàlveg: abans era una corba suau davallant i ara fa escalons. Continua un **S 3** desgrimpable i després de 12 m plans un **S 4,5** que s'instal·la a un arbre a la dreta; ve després un **S 2** desgrimpable i un **S 12**, -el més alt de tot el torrent- que s'equipa a una baga posada a un pont de roca a la dreta; al peu hi trobam un gorg amb aigua permanent. Immediatament ve un **S 11** ben vertical equipat amb dues plaques FIXE a l'esquerra; just a devora ens trobam davant una altra dificultat: un **S 11** que es pot desgrimpar per la dreta. Aquí el torrent ha voltat a la

dreta i s'orienta a 60°; a més d'esser estret, aquest sector és l'únic on no podem sortir de la llera amb facilitat. Continuem per una part plana de 17 m de llarg i trobam un **S 6**, que podem equipar en un arbre a la dreta; convé fer un flanqueig per evitar una massa de branques caigudes i estalviar-nos la remullada en el gorg que a sota s'hi localitza. Immediatament trobam un **S 11** forat de tosca que també s'equipa a un arbre a la dreta; poc després trobam un **S 6** creat per unes grans roques, per rapelar-lo instal·lam a un arbre a l'esquerra. Ve a continuació una roca amb un salt de 4 m, desgrimpable per l'esquerra, i, com a final d'aquest sector del torrent, l'esmentat **S 9,5**; a la capçalera hi ha unes roques que deixen un forat per on és millor baixar per tal d'evitar unes molestes plantes punxants. Instal·lam la corda a una baga passada per una roca en terra i a l'esquerra. Després d'aquest punt no hi ha gaire cosa interessant des del punt de vista esportiu. És destacable, emperò, des del punt de vista paisatgístic i cultural, el conjunt de marges, camins i ponts que configuren tota la part baixa del torrent a les cases de Son Colom i Son Colomí. Entre aquestes construccions trobam un primer pont que suporta un camí dins l'olivar; curiosament després d'aquest punt el torrent es torna a engorjar en un paratge on trobam un **S 4** i un **S 2**. Més avall el torrent travessa la paret de la canaleta que va de la font Sorda a l'aljub de Son Colomí, i ho fa per un forat amb categoria d'ull de pont.

Les dades tècniques d'aquest torrent es podem resumir d'aquesta manera:

Material: 2 cordes de 20 m. Algunes bagues per renovar als ancoratges.

Desnivell total Font de s'Espinal-Son Colomí: 290 m

Desnivell zona esportiva: 190 m

Temps: 2 hores

Tornada al principi: 1 hora

Època: es pot fer tot l'any. És difícil veure-hi corre l'aigua.

L'Avenc des Torrent

Com hem dit, l'avenc des Torrent es troba situat a una timba al marge esquerra del torrent prop de les cases de Son Colom. El torrent aquí forma un ample comellar dins un paisatge esquerp de roques i càrritx. L'avenc és una cavitat de 28 m de fondària, estructurada en una sèrie de pous i rosts que segueixen una fissura de direcció entre N75O i N40O; presenta un bon volum en relació al magre desenvolupament. L'amplada oscil·la entre 1 m i 6 m, i l'alçada entre els 2 m i els 6 m.

La boca és un xap vertical de 8 m d'altura a 3 m per damunt del tàlveg; per arribar-hi cal pujar per un paquet de calcària tablejada; al peu de l'entrada hi ha un pou de 4 m, de manera que el fons del pou queda just un poc per davall del jaç, i així la citada roca forma una res-



Foto 6: El torrent al seu pas per l'ull del pont que sustenta la canaleta que porta l'aigua de la font Sorda a Son Colomí.
Foto: G. Santandreu.

Photo 6: The torrent as it passes under the bridge that holds the channel that carries water from font Sorda spring to Son Colomí.
Photo: G. Santandreu.

closa que impedeix que l'aigua del torrent entri directament a l'avenc. Per damunt d'aquesta formació tota la roca, tant aquella on s'obri l'avenc com la que podem veure a l'exterior, presenta un aspecte massiu, com és habitual en les calcàries juràssiques o burdigalians de la Serra. Després del salt de 4 m, segueix un rost suau per on s'assoleixen els 8 m de fondària. Un pouet acampanat davalla fins als 17 m; més avall dos ressalts i unes rossegueres porten al fons de l'avenc a -28 m.

La morfologia dominant és de dissolució amb alguns retocs clàstics i poques formacions litoquímiques. La gènesi s'ha de cercar en les filtracions de l'aigua del torrent, segurament quan aquest circulava a una cota superior a l'actual.

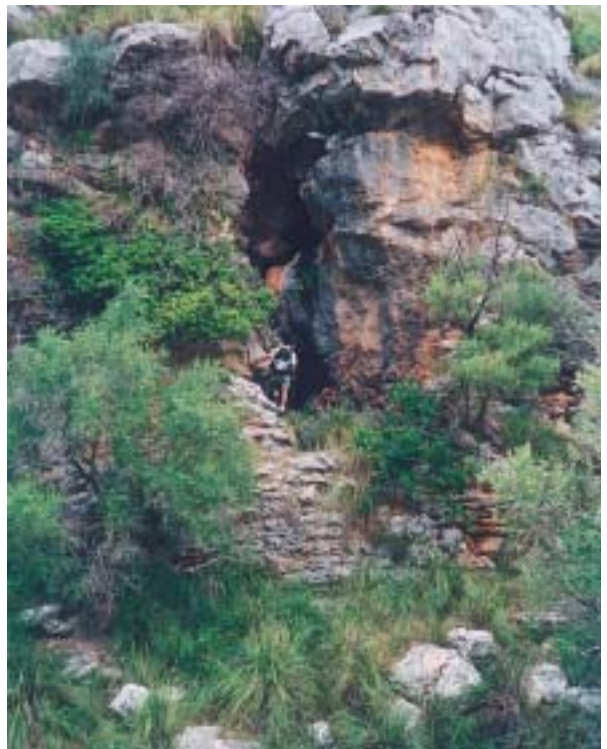


Foto 7: Boca de l'avenc des Torrent. Foto: M. Trias.

Photo 7: Entrance of the avenc des Torrent pothole. Photo: M. Trias.

Bibliografia

- Grup Espeleològic EST (1986). S'Era d'Escorca (Escorca, Mallorca) i algunes cavitats veïnes. *Endins*, 12: 3-11.
- CONSELLERIA D'OBRES PÚBLIQUES I ORDENACIÓ DEL TERRITORI. Mapa topogràfic balear 1:5.000. Full 671-2-1 -Lluc -.
- COSTA i LLOBERA, M. (1902). *Tradicions i fantasies*. Imp. Cunill. Barcelona.
- MASCARÓ PASARIUS, J. (1958). *Corpus de toponímia de Mallorca*. Mapa General escala 1:31.250.
- ROIG, B. (1993). *Les fonts del terme de Lluc i els seus itineraris*. El Tall editorial. Ciutat de Mallorca.
- TRIAS, M. i RAMON, F. (1999). *Els torrents clàssics de la serra de Tramuntana*. Miquel Font Editor. Ciutat de Mallorca. 150 pp.

